

PROTAGONISTES

Ernesto Basile:

A la recerca d'un "ordre modern"

Raffaella Giamportone
Arquitecta, Palerm

A Sicília, l'estil modernista troba la seva expressió concreta en l'arquitecte Ernesto Basile (1857-1932), que, sense perdre les influències culturals de caire internacional, va dotar aquest estil d'un fort gir regional. Els seus treballs primerencs, amb tot, van estar clarament marcats per l'eclecticisme i a ser justament de l'assimilació de les lliçons de la cultura vuitcentista, personificada en el seu pare, l'arquitecte G. B. Filippo, d'on va sorgir la seva voluntat de canvi.

Nascut a Palerm l'any 1857, va estudiar amb el seu pare. Després d'una estada a Roma (1882-1891), durant la qual va exercir de professor i d'escriptor, va retornar a la seva vila natal i va succeir el seu pare en la càtedra d'Arquitectura Tècnica a la Regia Scuola di Applicazione per gli Ingegneri ed Architetti (Escola Reial d'Aplicacions per a Enginyers i Arquitectes) de la Universitat de Palerm.

La seva ciutat travessava en aquella època un període de grans canvis urbans que li conferien una nova imatge de més prestigi. De fet, el 1892 Palerm acolliria, en una zona de nova construcció, la IV Exposició Internacional, i Basile ja treballava en el disseny de pavellons des del 1888.

Durant la dècada de 1890 es va concentrar en la modernització de diverses mansions nobles (Palau Francavilla, Palau Chiaramonte-Bordonaro), encàrrecs que rebia de ciutadans acabats de Palerm. La seva feina més notable va ser l'acabament, el 1897, del projecte del teatre Massimo Vittorio Emanuele II de Palerm, que havia iniciat el seu pare. Aquest projecte, juntament amb un viatge que va realitzar l'any 1898 a Viena, bressol del nou moviment del Secessionstil, va significar l'abandó d'una fase experimental en el marc de la cultura romàntica i acadèmica, amb la qual sembla que va mantenir una relació de sintonia crítica, i el pas a la reivindicació d'un model autòcton en nom d'aquells vents de canvi que aleshores bufaven també a Sicília.

General view of Villa Chiaramonte Bordonaro, one of Ernesto Basile's early works (1893-1896)
Vista general de la Vila Chiaramonte Bordonaro, una de les obres primerenques d'Ernesto Basile (1893-1896)

LIMELIGHT

39

Ernesto Basile:

The Quest for a "Modern Order"

Raffaella Giamportone
Architect, Palermo

Period photograph of the library of Palazzo Francavilla (1899)
Foto d'època de la biblioteca del Palazzo Francavilla (1899)

In Sicily, the Art Nouveau style finds concrete expression in the architect Ernesto Basile (1857-1932), who, although subject to international influences, gave the style a strong regional twist. His early work, however, was clearly marked by eclecticism and it was precisely in the assimilation of the lessons of 19th century culture, personified in his father, the architect G. B. Filippo, that his desire for change emerged.

Born in Palermo in 1857, he studied under his father. After a stay in Rome (1882-1891), during which his time was spent as lecturer and writer, he returned to his home town and succeeded his father as Professor of Technical Architecture at the Royal School of Application for Engineers and Architects at the University of Palermo.

His city at that time was going through a period of great urban change that would lend it a new and high-flown image. Indeed, in 1892 Palermo would host, in a newly built part of the city, the Fourth International Exhibition and Basile was already working on pavilion designs from 1888.

During the 1890s, he concentrated on modernising several noble mansions (Palazzo Francavilla, Palazzo Chiaramonte-Bordonaro), commissions received from wealthy private citizens in Palermo. His most significant work, however, was the completion in 1897 of Palermo's Massimo Vittorio Emanuele II Theatre, which his father had begun. This project, along with a trip in 1898 to Vienna, cradle of the new Secession movement, represented the abandonment of an experimental phase in the framework of romantic and academic culture to

"Aquell vigorós impuls modern vers l'estudi de les formes de la natura s'ha de manifestar de manera espontània en tota aquella part del simbòlic que és ornamentació sobreposada a l'organisme"

Ernesto Basile, 1882:
Architettura: dei suoi principi e del suo rinnovamento

"That strong, modern impulse to study nature's forms must show itself spontaneously in all that part of the symbolic that is ornament placed over the organism"

Ernesto Basile, 1882:
Architettura: dei suoi principi e del suo rinnovamento

De fet, al tombant del segle XIX al XX, gràcies a les activitats d'alguns empresaris amb visió de futur que invertiren en l'illa, com les famílies angleses Ingham i Whitaker, però sobretot els Florio, una de les famílies més acabalades de Palerm i que formava part de la burgesia emprenedora emergent, Sicília va experimentar un període de gran intensitat i agitació, i va esdevenir un centre important d'iniciatives culturals.

Després de 1898, per a Basile va començar una fase que el duria a assolir els seus èxits més importants en el disseny. La seva sensibilitat i el seu sentit de pertinença a Sicília el van mantenir lligat a les tradicions de l'illa, vinculades amb el gòtic català. I així, els codis propis del moviment modernista provinents de més enllà dels Alps van ser dotats d'un regust regional.

Amb aquesta combinació ideològica i estètica, es va embarcar en els encàrrecs més exigents: Villa Igea, Villino Vincenzo Florio, el segon Palau Utveggió, una sèrie de peces funeràries fetes en els cementiris monumentals de Palerm del Santo Spirito i Santa Maria di Gesù. En aquesta ona renovadora, el van ajudar un grup d'artistes, escultors i pintors que van treballar plegats amb el sol objectiu d'assolir l'obra d'art total, la *Gesamtkunstwerk* que caracteritzava el Modernisme.

Va ser en aquests anys centrals de l'activitat de Basile quan, a través de la col·laboració amb empreses de Palerm (com la fàbrica de mobles Carlo Golia & C. Ducrot) dedicades tant a la producció artesanal com a la industrial, va néixer una aliança entre l'art i l'empresa que va esdevenir un segell de la cultura del disseny en els anys següents.

El paper de la família Florio com a client va ser essencial per a aquest programa de renovació, que atorgaria a la seva fortuna una forma, una substància artística, una imatge i visibilitat.

El segle XX va començar per a Basile amb el que els crítics han anomenat la seva fase de "Modernisme regionalista", en què l'element local pren un lloc cada vegada més destacat. El Villino Fassini, el Villino Basile i el Villino Monroy (tots ells enderrocats) són perles del cicle anomenat "vil·les blanques", desenvolupat durant els anys 1903 i 1904. Combinant un sistema arquitectònic lligat al confort amb un estil mediterrani comú a la tradició costera ibèrica i islàmica, va crear unes obres arquitectòniques ben allunyades de la plasticitat decorativa típica dels codis eclèctics dels seus primers anys.

Chiosco Ribauda at Castelnovo square in Palermo (1916)
Chiosco Ribauda a la plaça Castelnovo de Palerm (1916)

Two aspects of the Hall of Mirrors of Basile's Grand Hotel Villa Igea in Palermo (1899-1900). Left, frescoes by Ettore De Maria Bergler; right, detail of windows
Dos aspectes de la Sala dels Miralls del Grand Hotel Villa Igea de Basile a Palerm (1899-1900). Esquerra, fresc d'Ettore De Maria Bergler; dreta, detall dels finestres

which he had appeared to be critically close. Instead, he now pushed for a local model for those winds of change that by then were blowing in Sicily too.

Indeed, around the turn of the 20th century, thanks to the doings of far-sighted businessmen investing in the island, like the English Ingham and Whitaker families but above all the Florios, one of Palermo's wealthiest families and part of a rising business class, Sicily experienced a period of great intensity and ferment, becoming a busy centre of cultural initiatives. After 1898, a phase began for Basile that would lead to his greatest design results. His sensitivity and sense of identity with Sicily kept him attached to the island's traditions, linked to Catalan Gothic. Thus the design codes coming from beyond the Alps were given a regional flavour.

With this ideological and aesthetic combination, he embarked on his most demanding commissions: Villa Igea, Villino Vincenzo Florio, the second Palazzo Utveggió, a group of funerary pieces done in the monumental Palermo cemeteries of Santo Spirito and Santa Maria di Gesù. In this wave of renewal, he was helped by a group of artists, sculptors and painters who together cooperated with the sole aim of reaching the complete work of art, the *Gesamtkunstwerk* that typified Art Nouveau.

It was in these central years of Basile's activity that, through cooperation with Palermo companies (such as the Carlo Golia & C.

Basile built the chapel of the Lanza di Scalea family ("Capella Gentilizia") in the Santa Maria di Gesù cemetery of Palermo in 1900-1901

Basile va construir la capella de la família Lanza di Scalea al cementiri de Santa Maria di Gesù de Palerm entre 1900 i 1901

Detail of a balcony of Villino Basile (1903-1906) in Palermo
Detall d'un balcó del Villino Basile (1903-1906) a Palerm

Ducrot cabinetmakers) that were committed to both handicrafts and industrial production, an alliance between art and business was born that would become a hallmark of project culture in the coming years.

The role of the Florio family as client was fundamental in this programme of renewal, which would give their fortune shape, artistic substance, an image and visibility.

The 20th century began for Basile with what critics have called his "regionalist Art Nouveau" phase, in which the local element takes an increasingly important place. Villino Fassini (since demolished), Villino Basile and Villino Monroy (demolished) are pearls in the cycle of the so-called "white villas", carried out between 1903 and 1904. Combining an architectural system aimed at living comfort with a basic Mediterranean style having common roots in Spanish and Muslim coastal tradition, he came up with architectural works far removed from the decorative plasticity typical of the eclectic codes of his early years.

The consequences of this revisionism, which led him to codify a "modern order", become concrete in the projects for the expansion of the Chamber of Deputies at Montecitorio (Rome, 1904) and the new Palermo seat of the Cassa Centrale di Risparmio

© Raffaele Giampotere

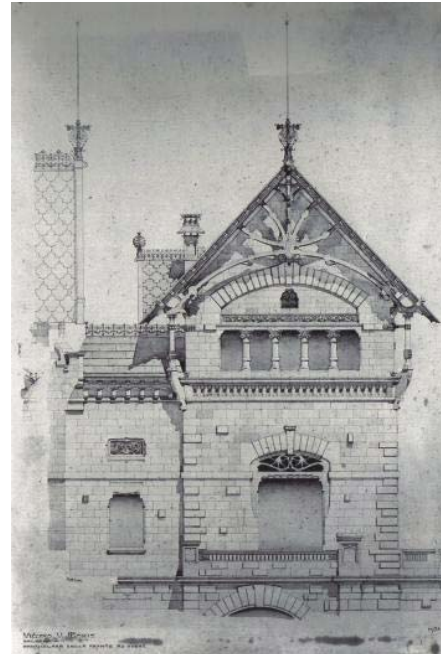
Les conseqüències d'aquest revisionisme, que el van dur a codificar un "ordre modern", es concreten en els projectes per a l'ampliació de la Cambra de Diputats de Montecitorio (Roma, 1904) i la nova seu a Palerm del banc Cassa Centrale di Risparmio (1907-1912). És ara quan, amb unes idees consolidades, sorgeixen projectes dictats per una esquematització segura acord amb les categories tipològiques: arquitectura d'oci, com la caseta de tir Florio i la sala Biondo, ambdues a Palerm; seus d'empreses privades, com el Palazzo delle Assicurazione Generali Venezia, també a Palerm, o la casa de la vila de Reggio Calabria.

Va situar-se en la cúspide de la fama i la creativitat i va ser un dels pocs exponents de l'estil modernista a Itàlia actiu tant en l'àmbit acadèmic com en el professional. Un exemple clau d'aquesta maduresa intel·lectual és el projecte per al quiosc Ribaudò a la plaça Castelnuovo de Palerm (1916). Representa el pas d'una fase marcada per un ús moderat dels codis, perfeccionat en els anys anteriors, vers un llenguatge que tendia gairebé al proracionalisme.

Un ordre similar es reflecteix en els projectes dels anys 1920, entre ells l'edifici d'habitatges Rutelli, l'església de Santa Rosalia, el Villino Gregoriotti a Mondello i la porxada que envolta el Monument als Caiguts en la Gran Guerra, tots ells a Palerm, en els quals trobem els elements d'una maduresa que acabaria donant lloc a una repetició tipològica esgotada.

Aquest "debitament" final del seu llenguatge arquitectònic no resta valor en absolut a la continuïtat de la seva experiència, que testimonia l'afirmació del "nou estil" que propugnava la cultura modernista. [V](#)

www.isartebasile.it

© Elena Marini, Ettore Sottos

Elevation for the project of Villino Vincenzo Florio, 1902-1905
Alçat per al projecte del Villino Vincenzo Florio, 1902-1905

© Raffaele Giampotere

Memorial to the Fallen in the Great War (1914-1918), which Basile erected in Palermo in 1931 / Monument als caiguts en la Gran Guerra (1914-1918) que Basile va erigir a Palerm el 1931

bank (1907-1912). It is now that, with his thinking consolidated, projects emerge dictated by an assured planning according to types: leisure architecture, as in the Florio Shooting Stand and the Biondo Kursaal (both in Palermo), private company headquarters, such as the Palazzo delle Assicurazione Generali Venezia (Palermo), or the Town Hall of Reggio Calabria.

He found himself at the high point of his fame and thinking and was one of the few professionally and academically active exponents of the Art Nouveau style in Italy. A key example of this intellectual maturity is the project for the Ribaudò kiosk in Piazza Castelnuovo in Palermo (1916). It marks the passage from a phase marked by a measured use of codes refined in earlier years and an architectural language tending almost to proto-rationalism.

A similar order is reflected in 1920s projects, among them the Palazzo Rutelli block of rental flats, the Santa Rosalia Church, the Villino Gregoriotti at Mondello and the fencing colonnade of the Monument to the Fallen in the Great War, all in Palermo. They carry in them elements of a maturity that would eventually lead to a tiresome typological repetition.

This final "giving way" of his architectural language doesn't detract anything from the continuity of his experience, which is a testament to the affirmation of the "new style" advocated by Art Nouveau culture. [V](#)

www.isartebasile.it

© Raffaele Giampotere

Fountain of the Villino Gregoriotti (1924) in Mondello
Font del Villino Gregoriotti (1924) a Mondello

Chiosco Ribaudò at Giuseppe Verdi square in Palermo, built by Basile in 1894
Chiosco Ribaudò de la plaça Giuseppe Verdi de Palerm, fet per Basile el 1894